



Särtryck ur

CJP NYHETSMBREV

Nr 51:6 Juni 2011



MOT LYRANS STJÄRNBILD

Om mål, mening och meteoriter

av Håkan Raihle

Några reflektioner kring människans resa i sin inre och sin yttre rymd mot ett fjärran, kanske ouppnåeligt mål, och kring hennes möjligheter att navigera mellan tillvarons meteoritsvärmar i sökandet efter sin Mening.



Håkan Raihle, civ.ek. DHS, psykolog och jungiansk terapeut med privat praktik i Solna, är direktor för IDP Institutet för Drömpsykologi där han också är ämnesansvarig för utbildningen i psykologi och drömtolkning.

Den 6 november 1943, vid fem års ålder, bestämde jag mig för att jag skulle bli präst. Till grund för mitt beslut låg absolut inte några brådmogna existentiella funderingar utan det grundades på mera prosaiska faktorer.

Den 6 november var en stor dag i min hemstad. Av någon för mig obegriplig anledning firade stadens invånare Gustav II Adolfs dödsdag med att äta marsipaninhöljda gräddbakelser med en profilbild av den hädangångne kungen. För oss barn var detta anledning nog att högtidlighålla dagen. Men dessutom tågade stadens regemente i pampig procession med musikkåren i spetsen från regementsområdet till kyrkan för att hålla minnesgudstjänst.

Just den här dagen stod jag utanför vår port och såg soldaterna tåga förbi. Gripnen av situationen hoppade jag helt sonika in i ledet och grep en generad soldat i handen och följde med in i kyrkan. Jag fick sitta bredvid "min" soldat och lyssna på kyrkoherde Hjalmar Lundins betraktelse över slaget vid Lützen och en man som jag tyckte hette Gustav Adolfsson. Vad prästen sa i övrigt minns jag inte, men det som etsade sig fast och fick mig att omedelbart bestämma mig för att bli präst, var den fantas-

tiska skrud, i vitt och guld om jag minns rätt, som kyrkoherden bar under ceremonin.

Nu blev det inte så. I varje fall har jag inte blivit präst än så länge. I stället bars jag av 50-talets ljusa optimism till Stockholms Handelshögskola och så småningom en hyfsad karriär i näringslivet, tills en klassisk mittlivskris styrde om min livsriktning. Jag läste till psykolog vid Stockholms universitet och fortsatte sedan av bara farten min utbildning vid Jung-institutet i Zürich. Jag har jobbat en tid vid det som då kallades Arbetsmarknadsinstitutet med rehabilitering av långtidsarbetslösa, och en kortare period vid Beckomberga sjukhus på de "lästa" avdelningarna där. Sedan 1983 har jag haft min privata mottagning i Solna.

"Min egen upplevelse av om något är meningsfullt eller ej varierar med min yttre och min inre situation och om de harmonierar med varandra eller ej."

Jag fick en gång frågan om jag inte upplevde mina år som civilekonom i näringslivet som ett meningslöst slöseri; som om jag slösat bort nästan 20 år av mitt liv på grund av ett "felaktigt" val jag gjort. Det kan naturligtvis förefalla så, sett ur någon annans synvinkel, men när jag försökte rannsaka mig själv hur jag kände, kunde jag konstatera att jag upplevt mitt liv som meningsfullt fram till dess att jag sprang in i väggen och tvingades ändra riktning mot något annat som nu kändes mera meningsfullt.

Av detta tycker jag att jag har lärt mig

att upplevelsen av om något är meningsfullt är subjektiv och alltså varierar från person till person, och

att min egen upplevelse av om något är meningsfullt eller ej varierar med min yttre och min inre situation och om de harmonierar med varandra eller ej.

Det är just det här med tillvarons meningsfullhet, och vårt behov av mening, som jag skulle vilja dela en del ganska löst hopfogade reflektioner, tankar och minnesfragment, i förhoppning att läsarnas egna reflektioner och tankar kan skapa någon form av mening.

Rubriken ovan, "Mot Lyrans stjärnbild", har jag hämtat från Harry Martinsons rymdepos "Aniara".

Jag vet inte hur känd Harry Martinson är för yngre generationer, men för min generation ingick han i den obligatoriska läsningen i skolan. Och även om jag måste erkänna att jag inte till fullo kunde uppskatta all litteratur som ingick i vårt läsbeting, så fångade Martinson mig, dels med sin roman Vägen till Klockrike och dels, något senare; med Aniara. Jag menar att han är en av våra stora författare och han belönades också med Nobelpriset i litteratur 1974 (tillsammans med Eyvind Johnson).

De första 25 dikterna som ingår i Aniara publicerades redan 1953 och hela verket som består av 103 dikter, gavs ut 1956. Sedermera blev Aniara en världsberömd opera som Karl-Birger Blomdahl skrev musiken till och Erik Lindegren librettot. En musikaliskt moderniserad version har nyligen spelats på Stockholms stadsteater. Mycket lyckad i och för sig, även om originalversionen gjorde ett starkare intryck på mig för 50 år sedan.

CJP NYHETSMBREV

ISSN 1652-2125

Utges av CJP Centrum för Jungiansk Psykologi AB två ggr/år (juni och december). Ansv. utgivare: Gunlög Raihle.

Martinson skrev alltså Aniara i atombombens skugga, och tillsammans med många andra fadsade han för konsekvenserna av människans synbara oförmåga att hantera konsekvenserna av den framrusande tekniken.

Klockan 14.46 (lokal tid) den 11 mars, 2011 drabbades Japan (och världen) av en jordbävning. Några minuter senare svepte en tsunamivåg med förödande kraft in över den japanska nordön. Effekterna är fruktansvärda i människoliv, mänskliga tragedier och materiell förstörelse. Men allt detta skulle mänskligheten i stort ha kunnat absorbera utan att gå under. Naturkatastrofer har inträffat tidigare, och kommer att inträffa igen utan att världen och mänskligheten kommer att gå under.

Men jordskalvet skadade också fyra kärnkraftverk som är människans teknologiska skapelse och konsekvenserna av detta vet vi ännu inte.

Efter de första dagarnas försäkringar från s.k. ansvariga myndigheter om att allt var under kontroll började en annan verklighet sippra fram i rapporterade media. Hur det än kommer att sluta så visar detta med all tydlighet, att vi människor har en bra bit kvar innan vi blivit tillräckligt ödmjuka inför den Natur som vi trotsar genom att finnas till.

Öppningsscenen i Aniara är en ögonblicksbild från avgångshallen där rymdskepp efter rymdskepp rutinmässigt ger sig iväg på färden mot planeten Mars. Varje rymdskepp, som Martinson kallar för goldonder, tar 8000 passagerare och varje passagerare måste ha med sig en kruka fylld med jord som inte är strålnings-smittad. Martinson skriver om jorden

*Att hon för strålförgiftnings skull beredes
En tid av vila, ro och karantän. (Sång 1)*

Vi måste lämna den jord vi bebott, för att hon skall kunna hämta sig från de skador vi åsamkat henne.

Jorden, som Martinson nostalgiskt kallar Doris dalar, är alltså så strålnings-skadad att människorna måste evakueras för en annan tillvaro på Mars tundra. Evakueringen har hunnit bli rutin och goldondarna går i skytteltrafik mellan Jorden och Mars och det finns ingenting som vid starten tyder på att goldondern Aniaras resa skall bli något annat än den sedvanliga tur-och-retur trippen

Men den här gången inträffar det oväntade. När man börjar närma sig Mars tvingas Aniara väja för en okänd asteroid och kommer ur kurs. Man hamnar då, emellertid, i en meteoritkur vilken skadar rymdskeppet så att det förlorar manöverförmågan. I övrigt är rymdskeppet inte skadat utan det fortsätter med oförminskad hastighet, men nu färdas skeppet, med sina 8000 passagerare, obevekligt ut ur solsystemet, mot den ouppnåeliga Lyrans stjärnbild.

*Jag hade tänkt ett paradys för dem,
men sen vi lämnat ett som vi förstörde
blev tomma rymdens natt vårt enda hem,
ett ändlöst svalg där ingen gud oss hörde.
(Sång 102)*

Till en början lyckas besättningen hålla passagerarna ovetande om att situationen är hopplös i den meningen att de kommer att tillbringa resten av sitt liv i detta rymdskepp som färdas fram i universum mot ett ouppnåeligt mål, Lyrans stjärnbild. Men så småningom går sanningen upp för passagerarna och man söker tröst och mening genom att hänge sig åt sekteristiska religioner, filosofiska cirklar eller sexuella nöjen (jfr vårt konsumtionsbetende bortom alla gränser).

Med på skeppet finns också en märklig dator, som kallas Miman och som kan förmedla bilder och ljud från Jorden och andra delar av universum (jfr Internet, facebook och twitter) och till en början ger detta en känsla av sammanhang åt de isolerade rymdresenärerna. Men under trycket av de smärtsamma bilder Miman måste förmedla om situationen på Jorden bryter hon samman och tystnar, och därmed är människornas öde beseglat.

*Vid Mimens gravplats stupade i ring
till skuldfri mull förvandlade vi låg
förlorade från bittra stjärnors sting.
Och genom alla drog Nirvanas väg.
(Sång 103, sista strofen i diktverket)*

***”Det som förr tillhörde det
hanterligt självklara har svällt
ut till att sammanfalla med det
gåtfulla och oerhörda. Med
alla våra skyddsramar omkring
oss har vi slungats ut mot
oändligheten.”***

Jag är medveten om att många lärda personer har analyserat Martinsons diktning i allmänhet och hans verk Aniara i synnerhet, och jag gör inte anspråk på att konkurrera med dem. De tankar som Aniara väckt hos mig baseras på min egen läsning och min egen upplevelse av Martinsons epos. Och det är klart att min läs-upplevelse idag blir något annorlunda eftersom världen ser annorlunda ut nu, jämfört med för drygt 50 år sedan då Aniara skrevs. Skräcken för atombomben är inte lika framträdande nu som på 50-talet. Däremot är miljöförstöring, och klimathot centrala för nutidens läsare av Aniara. Men den senare tidens händelser i Japan med exploderande kärnkraftverk understryker att vi ännu inte kan känna oss trygga för de radioaktiva strålningsriskerna.

Men jag uppfattar det som att Harry Martinson huvudsakligen sätter fingret på vår tids stora bristvara, nämligen bristen på upplevd mening i vår kultur, och kanske i växande utsträckning också i andra kulturer. I allt mindre omfattning lyckas individerna göra sin tillvaro meningsfull på en djupare nivå och i stället tröstar vi oss med surrogat i olika former och av olika

slag. Men inte ens Mimens Internet, hennes Facebook eller hennes Twitter kan i längden ge den upplevelse av mening och sammanhang som vi behöver.

År 1963 kom pocketutgåvan av Aniara och till den skrev Harry Martinson ett förord, där vi bland annat kan läsa följande:

Aniara handlar om allt som vi inte personligen bemästrar, men som vi ändå ingår i och sammanhör med. Hur vi än lever, så sker det inom ramar som på ett eller annat sätt är obevekligt bestämda. En av dessa ramar är den biologiska. Vi föds, mognar, åldras och dör. Redan inom den ramen ryms all glädje och skräck. Dessutom lever vi inom de ramar människan tillsammans med naturen skapat, de sociala, de politiska, de religiösa och de vetenskapliga. Hela vårt liv är en serie av försök att inom dessa ramar förklara världen för oss själva, intill gåtans eller skrämelsens gräns, eller [också kan vi] avskärma oss från den och skydda oss med hjälp av inävtvändhetens symboler, driftens metamorfoser.

Att vi måste göra det bästa av denna totalsituation är en gammal sanning eller truism. Men vår värld, och vår bild av den, har på mindre än ett århundrade växt ut på ett sätt som skakat också självklarheterna. Det som förr tillhörde det hanterligt självklara har svällt ut till att sammanfalla med det gåtfulla och oerhörda. Med alla våra skyddsramar omkring oss har vi slungats ut mot oändligheten.

Ur denna ”tolkningsanvisning” från författaren tycker jag mig kunna utläsa att problemet utgörs av konflikten mellan livets fysikaliska, biologiska lagar och begränsningar å ena sidan och den mänskliga själens behov av sammanhang, hopp och mening å den andra. Och som jag uppfattar Aniara, så har Martinson ingen lösning. Han beskriver problemet och pekar på nödvändigheten av att finna en lösning på det, om vi skall kunna undvika att livet blir en hopplös, fruktlös och meningslös färd mot utlocknandet.

*Det var vår sista natt i Mimas sal.
Jag efter jag brast sönder och försvann
men innan jaget slutade att finnas
steg själens vilja mera tydligt fram
och lyckades till slut att skilja tiden
från rummets grepp och söva Doris
stam.*

Människorna ombord på Aniara fann inget svar på sitt meningsökande. Alla konstruerade svar lämnade bara en ännu större tomhet efter sig tills döden kom som en befriare.

Men var finns då lösningen, var finns då meningen att söka? Och hur blir vår tillvaro meningsfull?

Vi kan konstatera att många har ställt och fortfarande ställer sig den frågan. Och inte minst i våra dagar, med alla lyckoprofeter och all lyckoforskning, kanske det är motiverat att fråga sig om ett meningsfullt liv också är ett lyckligt liv? Ger mening lycka?

Om vi börjar med de undersökningar som

gjorts beträffande vad som upplevs ge lycka, så finns det väldigt stora likheter med den beskrivning som journalisten och författaren Lasse Berg ger i sin senaste bok "Skymnings-sång i Kalahari", där han beskriver de medfödda grundbehov som han menar människan har, nämligen

Att känna trygghet i den grupp vi anser oss tillhöra

Att uppleva respekt, acceptans och likaberättigande från de andra gruppmedlemmarna,

Att skapa en gemensam idé- och värdegrund (t.ex. mytologiserad historia och förklaringsmyter, exempelvis Bibeln)

Att uppleva sig ha en funktion i gruppen

Att ha täta sociala ytkontakter med de andra gruppmedlemmarna

Att ha en eller några få djupa relationer (kärleksrelationer i vid bemärkelse)

Människan är alltså till sin natur en otroligt social och relationsberoende varelse. Det rinner upp ett citat av Per Lagerkvist som understryker detta:

*Den väg du går allena
den förer dig blott bort...
Dit där vi grymt föröda
vad vi inom oss bär,
det som ej blott vårt eget,
som också andras är.*

Hjärtats sånger, 1926

Men Bengt Brülde, lyckoforskare och doktor i praktisk filosofi vid Göteborgs universitet, pekar på ytterligare en viktig faktor, nämligen att vi får syssla med någonting som tar våra resurser, mentala och kroppsliga, i anspråk, någonting som kräver att vi tänjer oss för att uppnå det vi vill uppnå. Och här glider han in på vad som är meningsfullt, när han säger att

"Det är meningsskapande att vara på väg mot ett mål... vi kanske måste lära oss att förstå att den största livskänslan är när man är på väg att förverkliga sina mål." (SvD 5/11, 2007)

Och just det här har ju så många poeter formulerat tidigare, nu senast i en vistext som Robban Broberg skrivit: "Målet är ingenting, vägen är allt", men vi har ju också det ofta använda citatet av Karin Boye från 1927:

*"... men det är vägen, som är mödan
värd" (I rörelse, 1927)*

Och det är kanske i det här avseendet som en stor del av vårt lyckosökande strandar, att vi förväxlar resan med målet, att vi inbillar oss att lyckan är knuten till en viss situation och vi inbillar oss att om vi bara kan ta oss dit så blir vi lyckliga. Men oftast så finner vi rätt snart, när vi väl har kommit fram till målet, att det inte var där som lyckan bodde.

I en handskrift från 1500-talet, Oeconomia, handbok för ungt adelsfolk, skriver Per Brahe d.ä., att "Lyckan kommer, lyckan går" och jag

tycker det ligger mycken visdom i de orden. Som jag ser det är lycka ett tillstånd som kan passera igenom oss då och då, medan vi sysslar med något vi upplever som meningsfullt.

Jag ser meningsfullheten som en förutsättning för att en genuin upplevelse av lycka skall kunna "komma och gå". Däremot är meningsfullheten ingen garanti för lyckokänsla, vilket påpekas i den barnabönbön som många av oss knäppt händerna till och uttalat som oskyldiga barn:

*"Gud som haver barnen kär,
Se till mig som liten är,
Vart jag mig i världen vänder
står min lycka i Guds händer.
Lyckan kommer, lyckan går,
Den Gud älskar lyckan får."*

Och som vi också fått lära oss i söndagsskolan så kan vi själva inte påverka vem som får Guds kärlek. Eller tror vi att vi kan det?

Jung påpekar i något sammanhang att människans lidande inte är en sjukdom, utan en normal ingrediens i livet, på samma sätt som lyckan. Och Evert Taube påminner oss om samma sak när han i visform frågar:

*(För) vem har sagt att just du kom till
världen
för att få lycka och solsken på färden?*

I Svenska kyrkans numera nedlagda tidskrift, Existera, som var ett ambitiöst och påkostat försök att behandla existentiella frågor i magasinsformat, hittade jag en stort upplagd artikel som analyserade vad de olika världsreligionerna har att säga om livets mening. Men artikelförfattarens ansträngningar att där hitta några "recept" på mening blev resultatlösa och han tvingas konstatera att det i samtliga religioner finns en klar uppfattning om HUR vi skall leva, men när det gäller existensen djupare syfte, svaret på frågan varför vi lever här, så lämnas vi i stort sett utan svar.

När det gäller buddhismen, hinduismen och islam så utlovas vi vaga belöningar i ett annat liv och en annan värld om vi är lydiga och följer de föreskrivna levnadsreglerna. Buddhismen utlovar att vi får bli en del av ett högre medvetande (vad nu det innebär?), hinduismen utlovar att man får uppgå i världsalltet (vad nu det innebär?) och islam utlovar ett möte med Allah i Paradiset (vad som nu kan menas med det?).

Den mest konkret jordnära belöningen finner artikelförfattaren i judendomen. Där utlovas en bättre värld att leva i för människan om hon följer alla påbuden. Det är åtminstone en belöning som utlovas i det här livet.

När det gäller kristendomen sägs det i artikeln att

*Människans uppgift är att förvalta
skapelsen och på individuell nivå innebär
detta att ta vara på sina förmågor och
finna sin personliga kallelse, för att nå
fram till en oändlig relation med Gud.*

Jag vet inte hur det fungerar för er, men det

**Vi välkomnar fler bidrag från
våra läsare.**

**Skicka din text till
artikel@cjp.se**

**Vi kan naturligtvis inte
garantera att den kommer
att publiceras i
CJP Nyhetsbrev
och vi måste också förbehålla
oss rätten att redigera
eller förkorta den
insända texten.**

**Texten kan publiceras under
pseudonym om man så önskar,
men anonyma bidrag
införes ej.**

religiösa bildspråket berör mig emotionellt i högsta grad och formuleringen "att nå fram till en oändlig relation med Gud" låter stort.

Men vad menas då med detta, vad innebär det?

Är oändlig ett tidsmässigt begrepp eller ett rumsligt? Används ordet synonymt med evig? En evig relation? För att avgöra om jag vill ha en evig relation med någon vill jag naturligtvis ha en uppfattning om vem det är jag på det här sättet kedjas fast vid. Så vem eller vad är då denne Gud? Och kan jag uppleva detta som meningsfullt?

Och nästa fråga blir naturligtvis varför behöver religionerna en gudom? Om de etablerade religionerna tillhandahåller en samlings levnadsregler, som man anser vi människor bör följa, varför räcker det inte att predika om dem utan att blanda in en gudom?

Det har naturligtvis sin förklaring i att man vill ge intryck av att levnadsreglerna är föreskrivna av en högre visdom och att det inte ankommer på oss människor, som inte besitter denna visdom, att ifrågasätta levnadsreglerna.

Och kanske tycker man att man behöver gudomen och hotet om gudomens straff för att få oss att följa levnadsreglerna.

Enligt det här resonemanget behövs alltså en legitimerande gudom både som morot och piska för att få oss att lyda.

Kanske är det så, men jag tänkte att jag måste för säkerhets skull fråga några av dem som är aktiva själasörjare inom den svenska kyrkan,

för att höra hur de ser på de här frågorna.

Svaren jag fick var naturligtvis blandade, men det jag speciellt fastnade för och tog till mig var ett svar jag fick från en församlingspräst, som berättade att en församlingsmedlem bett om ett samtal för att få hjälp i en mycket svår situation. När prästen under stark vända tvingades konstatera att hon inte hade någon hjälp att erbjuda, fick hon svaret: "Det hjälpte att få låna ditt öra."

Och kanske är det detta som är gudomens legitima funktion, "att vara öra" för människan, en sorts ständigt närvarande själasörjare, psykoterapeut, drömcoach eller medmänniska. Någon som erbjuder en relation, som accepterar mig, som respekterar mig och som låter mig använda alla mina resurser för att nå fram till målet.

"Att vara öra", tycker jag låter bra som en levnadsregel även för oss vanliga människor!

Jag tror man kan konstatera att vi människor idag lever med obalanser/konflikter på olika nivåer. Dels har vi konflikten

mellan den natur människan är en produkt av och den kultur människan format och fortsätter att forma,

dels har vi en konflikt

mellan de krav den av människan formade kulturen ställer på henne å ena sidan, och de medfödda grundbehov naturen utrustat henne med å den andra.

Och när det gäller dessa båda obalanser, så menar jag att de hela tiden växer och förstärks. Naturen har inom ramen för sin evolution frambringt en organism som till sin natur står i konflikt med den natur hon är en del av, och jag menar också att denna konflikt förstärks eller förvärras hela tiden genom att den kultur människan formar, i accelererande tempo fjärrar henne från hennes egen natur. Eller mera konkret uttryckt: kulturen utvecklas oerhört mycket snabbare än människans biologiska grund.

Låt oss bara som hastigast titta på hur vår biologiska och kulturella/sociala utveckling har varit, vilka de största förändringarna är och hur lång tid de tagit. Om vi börjar med den biologiska, kan man oerhört förenklat säga att den hittills skett i tre steg, och vardera steget har varit ca 2 miljoner år, sammanlagt ungefär 5.800.000 år.

De absoluta talen i år räknat diskuteras fortfarande bland vetenskapsmännen, så ta dem med en nypa salt tills vidare. I det här sammanhanget spelar det mindre roll eftersom det jag vill peka på är det relativa förhållandet mellan vår biologiska utvecklingstakt och den kulturella/sociala miljö vi formar och lever i.

I stora drag kan vi säga att vårt släkte är ungefär 6 milj år gammalt, då vår gren på släktträdet skiljs från chimpansernas.

Åren går och efter ca 2 miljoner år, alltså för 4 miljoner år sedan börjar en av förmänniskorna, kanske Ramidus, stapplande gå på två ben.

Och som ett litet kuriosum kan jag nämna att en av de mest kreativa och betydelsefulla innovationerna i människans historia (?) troligen görs redan under den här tiden. Och jag menar då matkassen, som visserligen inte såg ut som dagens plastkassar, men som hade exakt samma funktion, nämligen att möjliggöra att en individ kunde bära hem mat som räckte till flera andra individer.

Efter ytterligare 2 miljoner år, d.v.s. för två miljoner år sedan, har utvecklingen nått så långt att vårt eget släkte Homo uppstår i gestalt av Homo erectus. Vi har definitivt blivit tvåbenta och våra hjärnor har vuxit därefter att vi kan börja lägga grunden för vår empatiska förmåga. Vi lever i par inom mindre grupper.

Vi har nu avverkat två tredjedelar av människokoartens tillvaro, och det har vi gjort i två st 2-miljoners steg. Den biologiska utvecklingen går alltså inte särskilt snabbt, med våra mått mätt. Nästa utvecklingssteg tar också nästan 2 miljoner år. Vi har då tillryggalagt 5.800.000 år av vårt mänskliga existens. I det perspektivet känns det nästan som om vi är framme vid nutid. Då, med endast 200.000 år kvar till nu, uppstår vår egen art Homo sapiens med en ännu mera utvecklad hjärna som möjliggör en utvecklad kommunikationsförmåga, samarbetsförmåga och planeringsförmåga.

***Vi måste avhumanisera vår bild
av världen lite grand,
finna samma tillit
som hos klipporna och havet,
dem vi gjordes av.***

(Robinson Jeffers)

Hittills har människans utveckling skett på naturens villkor och i naturens takt, men nu vänder hon på samspelet och börjar forma naturen på sina villkor. Och då går det mycket fortare. Efter ytterligare 190.000 år på vår tidsaxel, alltså med bara 10.000 år kvar till nutid, "bestämmer sig" Homo sapiens för att radikalt ändra livsstil och bli bofasta jordbrukare och boskapsskötare, och därmed börjar vi utveckla sociala hierarkier och förställningar om vad som är mitt och ditt.

Efter ytterligare 5.000 år på vår tidsaxel får vi skriftspråk, städer och civilisationer. Men fortfarande med i stort sett oförändrade biologiska förutsättningar.

Strax innan vi når fram till nutid, efter 5.999.850 år, så åstadkommer människan ytterligare en revolutionerande förändring av sina levnadsvillkor. Industrialismen börjar sprida sig, med de radikalt annorlunda förhållanden som människan nu måste lära sig hantera, fortfarande med i stort sett samma biologiska förutsättningar i utgångsläget som våra 100.000-åriga förfäder hade till sin disposition.

I nutid, slutligen, har människan tagit steget in i Informationssamhället, där vi riskerar att drunkna i ett oändligt informationsflöde och där mängden val gör det hart när omöjligt för

oss att överblicka konsekvenserna av vårt beteende.

Summa summarum, det jag vill visa är den enorma, och fruktansvärt snabba kulturella utveckling som den mänskliga organismen måste assimilera och hantera med biologiska förutsättningar som släpar efter. Vi är inte skapade för att leva i den värld vi skapat. Låter det inte paradoxalt?

Varje nyfödd i vår tid föds med i stort sett samma biologiska förutsättningar som vår art hade för säkert 100.000 år sedan. Och skillnaden mellan de påfrestningar som den kulturella/sociala miljön skapar och vårt genetiska utgångsläge, måste varje ny generation och varje individ kompensera för genom inläring, uppfostran och ofta smärtsamma erfarenheter, och i den mån individen inte känner att hon bemästrar situationen, framkallas den stress som är så vanlig hos den moderna människan. Hittills har vi klarat oss, men hur länge till?

Någonstans längs mina tankemässiga irrfärder har jag träffat på en nästan bortglömd amerikansk poet som heter Robinson Jeffers. Till min glädje såg jag att han fick lite uppmärksamhet i SvD för någon tid sedan. Jag tycker att det är en intressant person ur flera synvinklar. Han är samtida med Jung och de har även i andra avseenden vissa likheter.

Jeffers var prästson, född i Pittsburgh, men gick i skola i bl.a. Zürich, och han studerade också filosofi och litteratur vid universitetet i Zürich, för att så småningom påbörja en utbildning till läkare, en utbildning som han dock inte fullföljde.

På 1910-talet, ungefär samtidigt med att Jung hade sin konfrontation med sitt omedvetna, drog sig Jeffers undan från världen och köpte en jättestor tomt i ett nästan obefolkat område (Carmel-by-the-Sea), några mil söder om San Francisco. Där byggde han med egna händer ett rejält stenhus till sin familj och ett torn för sig själv.

Men området runt omkring exploaterades väldigt snabbt och hans tänkta paradiset vid "världens ände", vid Stilla havets strand (jfr Bodil Malmstens Finisterre) blev snabbt fyllt av lyxvillor.

I en dikt som fått titeln Carmel Point ger han sin syn på exploateringen av platsen och naturen i stort, men dikten förmedlar också vad jag uppfattar som kärnan i hans religiösa föreställningsvärld

*Tingens osedvanliga tålamod!
Denna underbara plats, vanställd av en
klunga förortsvillor –
så vacker när vi första gången såg den,
ett enda fält av vallmo och lupin med re-
na klippor runt omkring;
inget störde; bara två eller tre hästar
som betade,
och några mjölkkor som skrubbade
sidorna mot klippans kanter –
Plundraren har kommit nu: bryr sig
denna plats om det?
Inte det blekaste. Den har all tid. Den
vet att människorna är ett tidvatten*

som svämmas över och tids nog ebbar ut, och att allt de skapat löses upp. Den oförstörda skönheten finns hela tiden kvar, lever i varje korn av graniten, lika säker som den ändlösa oceanen som klättrar uppför klippan. – Och vi: vi måste flytta ut ur centrum av oss själva; vi måste avhumanisera vår bild av världen lite grand, finna samma tillit som hos klipporna och havet, dem vi gjordes av.

(Carmel Point, 1954, övers Per Helge)

Som jag uppfattar Jeffers menar han, liksom jag, att människan som kulturell varelse avlägsnar sig alltför snabbt från den Natur och det Naturens sammanhang som hon är en del av.

Jeffers lösning av problemet är att människan måste "flytta ut ur centrum" av sig själv, d.v.s. människan måste sluta betrakta sig själv som "skapelsens krona" för att i stället inordna sig i ett harmoniskt samspel med något som är större än hon själv.

Och ganska osökt kommer man då, naturligtvis, att tänka på Jungs yttrande:

Den avgörande frågan för människan är denna: Står hon i förhållande till något oändligt eller inte? Det är kriteriet på hennes liv. (Mitt liv, sid 301, pocketutgåvan)

Där Jeffers ser en disharmoni mellan människans kulturella strävanden och den yttre Natur hon är en del av, ser Jung i stället huvudsakligen en växande klyfta mellan människans kulturella förverkligande och hennes inre natur.

Men slutsatsen är densamma: att människans jag-strävanden måste fås att harmoniera med den natur, både den yttre och den inre, som hon är en del av.

Jeffers formulerade redan 1929 den text han ville ha på sin gravsten (han dog inte förrän 1962, året efter Jung) och jag tycker den förmedlar en del av det ljus som Jeffers fann i sin tillvaro.

Jag beundrade skönheten medan jag var mänsklig, nu är jag en del av skönheten. Jag strövar i luften, mestadels som gas och vatten, och flyter i oceanen; jag rör vid dig och Asien i ett och samma ögonblick; en hand har jag i soluppgångarna och i glöden hos detta gräs. Jag lämnade de lätta resterna av aska till jorden som ett bevis på kärlek.

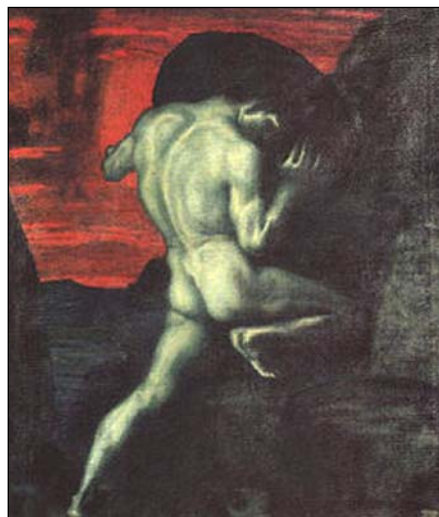
(Skrift på min gravsten, 1929)

Under förra århundradets första hälft utvecklad en filosofisk riktning som kallades, och fortfarande kallas existentialismen. De kanske

mest kända företrädarna var Simone de Beauvoir och hennes livskamrat Jean-Paul Sartre. Men det fanns många fler och alla ville heller inte kännas vid att de var existentialister. Det som i det här sammanhanget är intressant är att de menade att det inte finns någon inneböende mening i tillvaron och att det var ett faktum som vi människor måste acceptera och ändå leva vidare.

Men jag uppfattar det inte som något ansvarslost "efter oss syndafloren"-tänkande som befriade oss människor från ansvaret för HUR vi lever våra liv, och vår moraliska halt mäts, enligt existentialisterna, på basis av våra faktiska handlingar eller icke-handlingar.

Bland Sartres efterlämnade papper fanns ett manuskript på drygt 600 sidor som definierade och preciserade den existentialistiska etiken eller moralen. Jag har visserligen inte läst manuskriptet, men jag tycker det är intressant att existentialisterna tycker sig ha lyckats frikoppla moralen/etiken från föreställningen om en gud.



Sisyfos
(van Stuck)

Jag kommer också att tänka på Albert Camus, författare och nobelpristagare, som ibland räknas till existentialisterna. Han var en period på vänskaplig fot med Sartre men gick sedan sin egen väg. I sitt författarskap visade han på det absurda, slumpmässiga, och till synes meningslösa i människans tillvaro. Men trots detta menade han att livet var något värdefullt som måste försvaras och som kan göras meningsfullt.

Som modell för detta använder Camus sig av Sisyfos (*The Myth of Sisyphus*, 1942), som enligt myten har trotsat den mäktige överguden Zeus. Som straff för sin hybris döms han till att rulla en tung sten uppför ett högt berg. För att klara den uppgiften tvingas han använda alla sina krafter.

När stenen knuffats upp på toppen av berget rullar den ner på andra sidan och Sisyfos får börja om från början. Detta arbete får han fortsätta med i eviga tider.

Man brukar säga att ett arbete som man inte ser något slut på är ett "Sisyfos-arbete" och Zeus avsikt var naturligtvis att Sisyfos skulle uppleva sin situation som hopplös och sitt

arbete som meningslöst, och detta skulle vara hans straff.

Men som Camus återger historien kommer Sisyfos på ett sätt att undgå sitt straff. Genom att bestämma sig för att detta kroppsarbete är meningsfullt, så misslyckas Zeus med att straffa honom.

Enligt Camus så är det naturligtvis vi människor som knuffar på vårt livs sten, och livet har, precis som stenrullandet, inget varaktigt värde eller mening i sig. Det är vi människor som måste skapa ett värde och en mening i våra liv. Vi kan, enligt Camus, välja att tycka att det vi gör har ett värde, på samma sätt som Sisyfos aktivt valde att sätta värde på sitt stenrullande. Att tvingas välja och ta ansvar för sina val och sitt liv är ett huvuddrag i existentialismen.

Camus avslutar sin essä med orden: "Kampen i sig själv är tillräcklig för att fylla människans hjärta."

Viktor Frankl, som baserat på sina erfarenheter från nazisternas koncentrationsläger under andra världskriget, tycks instämma, när han under en föreläsning i Stockholm 1989 konstaterar:

"Det går att krama ut en mening ur varje situation. Det är möjligt för var och en, utan undantag, alltid, överallt och oavsett omständigheter att finna en god mening i livet - både i livet som helhet och i olika situationer."

Som ni kanske redan har märkt så återkommer jag om och om igen till det här med obalans, mellan natur och kultur, mellan omvärld och individ och, skulle jag vilja hävda, även inom individen.

Hur skall människan leva för att få balans mellan sin inre natur och sin yttre situation?

Ett Jung-citat som många av er säkert kommer att tänka på i det här sammanhanget är naturligtvis det, där han säger att det största hotet mot vår civilisation kommer från människan själv och att vår framtid beror på om tillräckligt många individer maktar med att lära känna tillräckligt mycket av sig själva. Jag minns inte nu i vilket sammanhang han uttryckte sig så, men frågan han svarade på, var om han trodde att vår civilisation skulle kunna överleva.

Jag tolkar Jung som att han säger att om vi lyckas uppnå en bättre balans mellan våra jag-strävanden och vår inre natur, d.v.s. mellan jaget och det omedvetna, och om tillräckligt många lyckas med det, så får vi en förändring av obalansen mellan människan och hennes yttre natur som en konsekvens av detta. Och för mig låter det helt rimligt att vi måste börja med oss själva.

Den individuella aspekten av denna problemställning beskrivs av Marie-Louise von Franz i hennes numera klassiska essä om individuationsprocessen. Där skriver hon följande:

Fröet av en tall innehåller hela det blivande trädet i latent form, men varje

frö faller vid en viss tidpunkt på en viss plats, där ett antal särskilda faktorer är förhållande, som t.ex. jordmånen, stenarnas beskaffenhet, markens lutning i förhållande till sol och vindar. Tallens latent totalitet i fröet reagerar på dessa yttre förhållanden: den väjer för stenarna, den sträcker sig mot solen. Härigenom får trädet sin skapnad. Så uppstår långsamt en individuell tall, som är sin helhets uppfyllelse, tallen som den framstår i verklighetens rike. Utan det levande trädet finns tallen bara som en möjlighet eller som en abstrakt idé. Förverkligandet av detta i sitt slag enastående, unikt individuella i människan, är individuationsprocessens ändamål. (Människan och hennes symboler, sid 160, Forum 1992).

Här finner vi det jungianska receptet för hur tillvaron skall kunna göras meningsfull:

Förverkligandet av detta i sitt slag enastående, unikt individuella i människan.

Vi kan ju också konstatera att pastor Jansson (enligt Hasse Alfredsson) har en del av svaret när han konstaterar att

Livet är som en påse, tomt och innehållslöst tills man fyller det med något.

Men räcker det att fylla livets påse för att det skall bli meningsfullt? Har det ingen betydelse vad vi stoppar ner i vår livspåse?

Jag tror att många inbillar sig att man kan fylla livspåsen och skapa mening bara man håller sig sysselsatt. Livet förefaller att vara fullt av aktiviteter som visserligen tar plats i vår påse, men som inte ger den näring, det hopp och den mening som vi behöver. På samma sätt som vi fyller våra magar med snabbmatens kolhydrater och fett.

Låt oss än en gång återvända till passagerarna ombord på Aniara, och den tolkning jag förslog i början, d.v.s. att passagerarna är vi själva och att Aniara är vårt livsrum. Våra liv är begränsade, vi vet att vi kommer att dö, men de flesta av oss vet bara inte när. Det är väl en beskrivning av allas vår situation.

Aniaras passagerare, och likaså besättningen, tycks leva i ständig ångest, som man desperat försöker dämpa. De söker något som kan ge innehåll, mening och värde åt deras tillvaro, precis som alla vi andra gör.

Men vad är det som fattas ombord på Aniara? Vad är det som skiljer den situation de skulle ha mött på Mars tundra, kämpande för att överleva och kanske bygga en ny kultur, från den situation de har ombord på Aniara? En ganska lugn och trygg tillvaro, utan direkta fysiska umbäranden, med tid och möjlighet att odla sina intressen. Det låter ju nästan som den solsemester ganska många av oss längtar efter under större delen av året.

Aniara, den permanenta solsemestern! Vad är det som blir så fel, med de förutsättningarna?

Jeannette Gentele, filmrecensent i SvD, skriver om en film som hade premiär för några år sedan (2008) och som påminner lite om Aniara:

Sällan har ett så dystert budskap paketerats så vackert och så roligt.

Det är en animerad film (samma teknik som Shrek-filmerna) som heter Wall-E och som recensenten gav 6 poäng av 6 möjliga.

Enligt filmen så har människorna skräpat ner jorden till den milda grad att mänskligheten varit tvungen att överge den, och alla människor finns nu ombord på ett rymdskepp som heter Axiom och som kretsar runt jorden som en måne.

Det finns inte längre något liv kvar på jorden. Det enda som rör sig är en liten soldriven sopsorteringsrobot som heter Wall-E som fortsätter sitt mekaniska värv att försöka städa upp efter människorna



Befälhavaren ombord på rymdskeppet Axiom. (ur filmen Wall-E)

Rymdskeppet är helautomatiserat och där framlever människorna ett permanent semesterliv, sörplande läsk och ätande hamburgare. Av dieten och sysslolösheten har de blivit så oformligt feta så att de inte längre kan gå, medan den psykiska och själsliga utarmningen har förvandlat dem till letargiska protoplasmklumpar. Den eviga solsemestern!

Och frågan återkommer. Vad är det som blir så fel med de här förutsättningarna?

I Aniara sägs ingenting om att man skulle ha problem med fysisk undernäring, och i Axiom är det ju uppenbart inte så. Men gemensam för dem båda är den uppenbara andliga hungersnöd som råder. Människorna ombord upplever inte någon mening i sin tillvaro.

Och då är vi tillbaka till frågan om var och hur vi kan göra tillvaron meningsfull!

Vi har konstaterat att religionerna i allt mindre utsträckning tillhandahåller svar som kan tillfredsställa dagens människor. Och Jung själv har påpekat att den jungianska psykologin absolut inte innehåller svaret. Och jag kan inte underlåta att än en gång, med risk för att bli

tjattig, använda ett citat från en föreläsning han höll redan 1927:

"Det finns många som tycker sig ha funnit en livsåskådning i den jungianska psykologin och jag kan bara önska att jag hade varit en av dem, för då skulle jag kunna bespara mig alla smärtsamma tvivel och mödosamma ifrågasättanden. I stället skulle jag klart och entydigt kunna peka ut vägen till Paradiset för var och en. Olyckligtvis är det inte så. En vetenskap kan aldrig bli en livsåskådning, utan är bara ett verktyg för att kunna komma fram till en sådan." (CW8:730-731, föreläsning 1927)

Men om varken religion eller vetenskap kan tillhandahålla svaret på vår fråga, så blir ju den nästan retoriska följdfrågan: Var skall vi då leta?

Och som alla här redan vet, så ligger svaret, eller svaren, inom oss själva.

Men vi måste kunna uthärda "den outhärdliga tortyren att inte veta", som Jung formulerade det, och inte falla för frestelsen att acceptera någon form av quick-fix, t.ex. en "föreskriven mening" som en predikande präst eller guru formulerat, utan försöka uthärda "tortyren att inte veta" tills man har fått tag på sin individuella, upplevda mening. Och den måste med nödvändighet komma inifrån en själv!

Jag tycker att Joseph Campbell ger en klok synpunkt i det här citatet:

"Man säger att vi alla söker livets mening. Men jag tror inte på det! Jag tror att det vi söker är upplevelsen av att vara levande, d.v.s. att leva i ett tillstånd där våra erfarenheter av det rent fysiska livet står i samklang med vårt innersta väsen. Då kan vi känna hänförelsen av att verkligen vara levande." (Myternas makt, sid 27).

Och i känslan av att vara levande ligger meningsfullheten. Campbell fortsätter:

"Livet i sig kan inte sägas ha någon mening.... Men man skulle kunna säga att varje individuellt liv har utvecklingsmöjligheter och ens uppgift under livet är förmodligen att förverkliga dessa möjligheter."

Livet kan enligt Campbell inte sägas ha någon universell mening som vi kan hitta utanför oss själva. Däremot kan vi hitta vår upplevda individuella mening inom oss själva, i form av uppgiften att förverkliga våra potentialer så långt vår situation tillåter. Och vi kan ju i det här sammanhanget erinra oss Marie-Louise von Franz lite lakoniska kommentar att "en potential är icke-existerande tills den görs medveten".

Och för att göra Sigmund Freud rättvisa så var det faktiskt han som slog fast att drömmen är kungsvägen till det omedvetna. Och det gäller fortfarande! Men vi kan väl tillåta oss att parafrasera Freud genom att säga att drömmarna är kungsvägen till meningen.

Så låt oss kort säga något om drömmarna som kungsvägen till vårt omedvetna och vår individuella, upplevda mening.

Sanningen att säga så har vi inte så många vägar som bär till vårt omedvetna och de vägar som finns är vindlande och fulla av hinder och fallgropar, och det gäller även för drömmarna.

När vi möter en dröm, vår egen eller någon annans, så aktiveras omedelbart vårt meningsbehov, "den outhärdliga tortyren att inte veta" börjar. Vi ställs med andra ord inför samma situation som när det gäller frågan om "livets mening" och en helt naturlig reaktion är att vi så snabbt som möjligt vill bli kvitt den spänning som det innebär att inte veta.

En vanlig quick-fix är ju att fråga någon som man tror vet, t.ex. en drömcoach, en präst, en psykoterapeut eller en psykoanalytiker. Ännu vanligare är kanske att den vilsne drömmaren själv kikar i något av de rikligt förekommande "drömllexikon" som utger sig för att veta svaren.

Men svaret på frågan om drömmens mening är detsamma som för livets mening: Det finns inom drömmaren själv. Och endast där!!!

Jag menar att vi människor måste utvidga vårt vetande så långt det går, det hör till vårt för-

programmerade beteende, och vi måste utnyttja det vetande vi har och inte nöja oss med något mindre, för då ägnar vi oss åt vidskepelse.

Men vi måste också inse och respektera att det finns en gräns för vårt vetande och ödmjukt acceptera väntan på att svaret skall infinna sig.

Under mina snart 35 år som trägen arbetare i drömmarnas vingård har jag ännu inte upplevt att en enstaka dröm ger en slutgiltig lösning på det problem som drömmarens omedvetna brottas med. Den ena drömmen leder vidare till nästa, som i sin tur leder vidare o.s.v. Och någonstans i denna process så infinner sig helt plötsligt ett upplevt vetande: "Nu förstår jag äntligen..."

Men jag måste stå ut med "den outhärdliga tortyren att inte veta" och inte kortsluta min egen process med en quick-fix. Jag måste ödmjukt acceptera att svaret inte finns i drömmen, utan i mitt möte med drömmen.

Jag minns en dröm jag hade i ett turbulent skede av mitt liv, när jag just hade gått in i väggen. Jag sökte till en början förklaringar hos Freud i form av böcker och en terapeutisk kontakt, men det fungerade inte riktigt. Jung var i stort sett okänd för oss lekmän här i Sverige

på 70-talet, så det var en ren tillfällighet att jag träffade på honom i form av några böcker.

Efter att ha läst Jungs inledande kapitel i Människan och hennes symboler drömde jag följande:

Jag står vid stranden och ser ut över ett oroligt hav. Det blåser kraftigt och det är lite dimmigt som det ofta är på sydkusten. Ur dimman dyker det upp en vit roddbåt och den förs in till stranden av vinden och vågorna. Jag skyndar bort till platsen där båten flutit iland för att se vad som finns i den.

Och där slutar drömmen. Den påverkade mig emotionellt, men var intellektuellt sett helt obegriplig för mig. Utan att gå närmare in på följande drömmar och hur min process i detalj förlöpte, så kan jag nu i efterhand förstå att det är här som den process startar, som så småningom leder till Jung-institutet i mitt sökande efter en meningsfull framtid.

Håkan Raihle



Centrum för Jungiansk Psykologi AB

Edvin Adolphsons väg 4 SE-16940 Solna Tel 08-830 700